

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ І ДЕРЖАВАМИ БЛИЗЬКОГО СХОДУ

Сасд С. М. Анкаві,
аспірант

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
meo_1@ukr.net

Дана стаття присвячена дослідженню питань розвитку економічного співробітництва між Україною і державами Близького Сходу, визначенню основних факторів сучасного міжнародного інтеграційного процесу, які впливають на формування зовнішньоекономічної стратегії держав регіону.

У роботі досліджено стан взаємної торгівлі країн Близького Сходу, проаналізовано розвиток зовнішньоекономічних відносин між Україною і державами Близького Сходу. Визначено напрями формування передумов розбудови міжнародного економічного співробітництва країн, обґрунтовані практичні рекомендації щодо реалізації торговельних та інвестиційних форм співробітництва України з державами Близького Сходу в сучасних умовах світової економіки.

Ключові слова: інтеграція, співробітництво, зовнішня торгівля, регіоналізація, глобалізація.

НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ УКРАИНОЙ И СТРАНАМИ БЛИЖНЕГО ВОСТОКА

Данная статья посвящена исследованию вопросов развития экономического сотрудничества между Украиной и странами Ближнего Востока, определению основных факторов современного международного интеграционно-процесса, которые влияют на формирование внешнеэкономической стратегии государств региона.

В работе исследовано состояние взаимной торговли стран Ближнего Востока, проанализировано развитие внешнеэкономических отношений между Украиной и странами Ближнего Востока. Определены направления формирования предпосылок развития международного экономического сотрудничества стран, обоснованы практические рекомендации по реализации торговых и инвестиционных форм сотрудничества Украины со странами Ближнего Востока в современных условиях мировой экономики.

Ключевые слова: интеграция, сотрудничество, внешняя торговля, регионализация, глобализация.

AREAS OF ECONOMIC COOPERATION OF UKRAINE AND MIDDLE EAST COUNTRIES

This article studies economic cooperation development of Ukraine and the countries of the Middle East, defines major factors of modern international integration process which influences the formation of the external economic strategy of the states of the region.

The article researches the bilateral trade of the Middle East countries, the development of foreign economic relations between Ukraine and the countries of the Middle East. The directions of pre-conditions of the international economic cooperation development are defined, practical recommendations on the realization of trade and investment forms of the cooperation between Ukraine and the countries of the Middle East under the modern conditions are given.

Key words: integration, cooperation, foreign trade, regionalization, globalization.

У сучасних умовах розвитку світової економіки спостерігається поступове зростання масштабів міжнародних відносин країн, що впливає на необхідність розробки нового підходу до дослідження взаємодії національних економік. Країни стають учасниками складної системи міжнародних економічних відносин, які динамічно розвиваються в умовах глобалізації світогосподарських процесів, створюючи широкі можливості для прискореного розвитку національних економік. Відбувається розширення географії міжнародної економічної взаємодії, рух факторів виробництва відбувається в різних видах і формах, що зумовлює необхідність дослідження механізмів міжнародної економічної співпраці, їх складових і тенденцій розвитку в сучасних умовах.

У зарубіжній та вітчизняній літературі проблеми економічного розвитку країн Близького Сходу в умовах глобалізації висвітлено у працях західних вчених, що зробили значний внесок у розвиток теорії та практики міжнародної економічної інтеграції та її впливу на господарський розвиток арабських країн,

таких як Л. Беннет, К. Браун, Ж. Готліб, Х. Жерарі, Дж. Камільєрі, Ж. Карло, Ф. Костантен, Ф. Нойгарт, Д. О'Салліван, П. Савон, К. Ханельт, У. Хольм.

Доцільність розвитку широкомасштабних і взаємовигідних зв'язків між країнами Північної Африки та Близького Сходу обґрунтовують у своїх роботах арабські науковці Аль-Арби Мефтех А. Х., Аль-Хамаш М., Аль-Хармасі М., Біруні Х., Захра А., Каркутлі Г., Матар Дж., Хиляль А. та ін.

Дослідження інтеграційних процесів у контексті їхнього впливу на економічний розвиток здійснено у наукових працях таких українських вчених, як В. Будкін, В. Вергун, А. Гальчинський, І. Грабинський, А. Голяков, М. Дудченко, Г. Климко, Д. Лук'яненко, З. Луцишин, Ю. Макогон, С. Макуха, В. Новицький, Ю. Пахомов, А. Поручник, Н. Резнікова, О. Рогач, А. Румянцев, В. Сіденко, С. Соколенко, А. Філіпенко, В. Чужиков, О. Шнирков та ін.

Разом з тим, недостатньо дослідженими залишаються питання розбудови міжнародного економічного співробітництва між окремими країнами і

регіонами світу — зокрема, між країнами Близького Сходу і Україною.

Економічна структура країн Близького Сходу різноманітна. Нафтовидобувні країни традиційно розвивались завдяки зростанню цін на їх основну продукцію на світовому ринку. Інші країни регіону, навпаки, залежать від імпорту енергоносіїв і страждають від високих цін на них, як і інші країни світу. Більшість країн відрізняється відносно низьким рівнем економічної різноманітності і з цієї причини залежить від низки товарів, зокрема, нафти, газу і мінералів, а також від деяких трудомістких виробництв. Ці сектори залишаються основними стимулами розвитку.

У цьому регіоні важливо все глибше залучати ділові кола до міжнародної торгівлі і до використання схем регіональної інтеграції, таких як Агадирська угода (про створення області вільної торгівлі між Арабськими країнами Середземного моря), Союз Арабського Магрибу, Велика арабська угода про вільну торгівлю (GAFTA) та ін. Рада по співпраці країн Перської затоки, яка об'єднує шість країн Близького Сходу, розташованих у затоці, працює найактивніше і досягла значних успіхів у галузі інтеграції [2].

У всіх країнах приватний сектор прагне до розвитку подальшого співробітництва між Арабськими країнами та розвитку експорту в інші країни світу. Зростаючі виробничі галузі промисловості особливо привабливі, оскільки деякі з них дають низці країн значні конкурентні переваги [4].

Підприємствам необхідно нарощувати потенціал в торгівлі та управлінні експортом. Їм потрібен реальний доступ до інструментів забезпечення конкурентоспроможності, таким як сучасні механізми і схеми фінансування, торгова інформація, консалтингові послуги та, в цілому, більш ефективні установи підтримки торгівлі (УСТ) і влада [4]. У деяких країнах Близького Сходу накопичений значний досвід у цих областях, так що вони можуть запропонувати можливості для співпраці. У тих областях, де організації підтримки торгівлі були нещодавно реструктуровані або створені, роль приватних підприємств і консалтингових фірм як постачальника якісних послуг для розвитку торгівлі та експорту повинна постійно зростати.

Разом з тим, необхідно змінити умови ведення торгівлі таким чином, щоб вони більшою мірою сприяли розвитку експорту. Цього можна домогтися за допомогою інноваційних торговельних установ, поліпшення доступу до фінансування, спрощення процесів торгівлі з іншими країнами, формування чітких експортних стратегій, створення більш цілеспрямованого доступу до торговельної інформації та більш ефективних консалтингових послуг у галузі торгівлі.

У НРК сільське господарство становить майже третину ВВП, в той час як сфера послуг — половину, а роль туризму постійно зростає. Частка обробної промисловості у ВВП мала. Експорт нафти сконцен-

трований на невеликій кількості ринків і в перерахунку на одиницю інших товарів дуже великий (за винятком Мавританії). Будучи транзитною країною, Джибуті, досить успішно виступає як постачальник послуг у галузі міжнародної торгівлі з точки зору витраченого часу і вартості імпорту та експорту, однак має потенціал для подальшого зростання [8].

Деякі країни цієї групи (Судан та Ємен) як і раніше сильно залежать від експорту нафтовидобутку і сировини. Можливості виробництва продукції з доданою вартістю в цих країнах дуже обмежені. Однак ці країни мають значні можливості для розвитку експорту на регіональному та міжнародному ринках таких товарів, як шкіра, худоба, арабіка, риба й овочі. Установи сприяння торгівлі можуть відіграти ключову роль у виробленні експортних стратегій у відповідних секторах та в організації співпраці між виробниками нетрадиційних товарів і послуг для вкорінення узгоджених підходів до експорту на інші ринки [3].

Внаслідок малого об'єму національних ринків і сильної залежності від товарів, виробництва нафти та експорту арабські НРК особливо уразливі для зовнішніх потрясінь, а диверсифікація економіки у регіоні і регіональна інтеграція є основними цілями політик зростання. Міжнародне співробітництво може сприяти регіональній інтеграції, розвитку більш диверсифікованої і широкої виробничої бази та експортної торгівлі товарами. Крім того, воно допоможе наростити потенціал урядів і приватних організацій у галузі успішної інтеграції у світову економіку.

Повільна регіональна інтеграція, низький рівень внутрішньорегіональної торгівлі, необхідність більш ефективної організаційної та правової структури, а також необхідність диверсифікації торгівлі заслуговують підвищеної уваги з боку урядів. На макrorівні пріоритети економічного розвитку для керівних органів цієї частини регіону включають поліпшення ділового середовища, сприяння підприємству та створення нових робочих місць.

Одна з проблем, що стоїть на шляху розвитку торгівлі, полягає в тому, що експортери повинні дотримуватись міжнародних стандартів. Крім заходів, що приймаються на рівні підприємства, для цього необхідна і якісна організаційна інфраструктура, визнана на міжнародному рівні і що надає послуги підтримки в розвитку експорту. Крім того, потрібен доступ до стандартів і подібної інформації. Це особливо важливо для підприємств, які хочуть розробляти і виводити на ринок нові товари.

Незважаючи на багато труднощів і проблеми, взаємовідносини між Україною та країнами Близького Сходу динамічно розвиваються. Відомо, що країни регіону є переважно імпортерами української продукції [1]. За винятком Катару, ні з однією державою Близького Сходу Україна не має негативного сальдо торгового балансу, що свідчить про експортно-орієнтований характер торгових взаємин. Всього ж до країн регіону в 2013 році Україна

продала товарів на 11,7 млрд дол. В свою чергу, було імпортовано товарів майже на 2 млрд дол. — майже в 6 разів менше за обсягів експорту (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка зовнішньої торгівлі товарами України з державами Близького Сходу, 2013 рік

	Експорт, млн дол.	Імпорт, млн дол.	Сальдо, млн дол.
Бахрейн	7,58	3,52	4,06
Єгипет	2720,56	136,68	2583,88
Ізраїль	701,83	323,17	378,66
Ірак	767,81	0,15	767,66
Іран	793,92	83,69	710,24
Йорданія	412,28	14,61	397,77
Ємен	13,33	0,03	13,30
Катар	7,73	13,98	-6,25
Кувейт	30,22	0,28	29,95
Ліван	373,72	1,81	371,90
ОАЕ	450,42	68,57	381,86
Оман	49,87	1,43	48,44
Палестинська Територія	8,00	0,35	7,66
Саудівська Аравія	782,12	183,87	598,25
Сирійська Арабська Республіка	430,11	10,11	419,99
Туреччина	3805,48	1852,69	1952,79

Складено автором за матеріалами: [9].

Динаміка торгових взаємин свідчить про значну волатильність торгівлі між Україною та багатьма країнами регіону. Так, істотний рівень торгівлі припадає на Туреччину, Єгипет, Іран, Ірак, Ізраїль, Саудівську Аравію, Йорданію і ОАЕ. З іншими країнами, за деякими винятками, торгівля проводиться досить нестабільно, що, поза всяких сумнівів, є негативним фактором для її розвитку. Торговими лідерами в регіоні можна назвати чотири основні країни: Туреччину, Єгипет, Іран та Саудівську Аравію. Рівень експорту в ці країни переважає за показник в 1 млрд дол., що є суттєвим показником для України, де загальний річний рівень експорту товарів становить 63,3 млрд дол. [9].

Торгово-економічні відносини між Україною та країнами Близького Сходу характеризуються в цілому позитивною динамікою. Однак це відбувається переважно за рахунок українського експорту, при практично не зростаючому імпорті з близькосхідних країн. Отже, ні Україна, ні близькосхідні країни ще не вживають належних зусиль до активізації взаємних торгово-економічних відносин [6].

На рис. 1 можна побачити, що динаміка українського експорту в близькосхідні країни характеризується позитивними тенденціями. Однак вона відстає від динаміки українського експорту в країни Азії в цілому. Очевидно, українська сторона ще не використовує в близькосхідному напрямку своїх потенційних можливостей повною мірою.

Зростання експорту відбулося в 13 країнах регіону, в тому числі в основних країнах-партнерів: Ірану — на 29,8 %, Лівану — на 50 %, Саудівській Аравії — на 34 %, Йорданії — на 24 %, Ізраїль — на 32 %, зменшення — до 2 країн, в т. ч., серед основних країн-партнерів, в Сирії — на 13,4 % [9].

Що стосується українського імпорту продукції з близькосхідних країн, то зростання імпорту відбулося з 7 країн партнерів у регіоні, в т. ч. з Ірану — на 84,15 %, Сирії — в 3 рази, Саудівської Аравії — в 3,2 рази, Йорданії — на 51,1 %, Ізраїлю — на 28,2 % [9]. Імпортних поставок з Палестини майже не відбувалось.

Сучасний етап розвитку економічних відносин України з країнами Близького і далекого зарубіжжя характеризується європейським напрямком інтеграції, переходом до інноваційної моделі розвитку її економіки на тлі пошуку шляхів раціоналізації і подальшої оптимізації зовнішньоекономічних зв'язків [7].

Значний інтерес, з точки зору реалізації інвестиційної політики, найбільшу активність проявляють шість близькосхідних країн. Це — Ізраїль, Йорданія, Об'єднані Арабські Емірати, Ліван, Саудівська Аравія, Сирійська Арабська Республіка. Вони виявляють зацікавленість вкладати інвестиції у харчову, видобувну, оздоблювальну, хімічну і нафтохімічну промисловість, виробництво деревини, машинобудування, сільське господарство, будівництво, торгівлю, транспорт, фінансову діяльність, в операції з нерухомістю. Однак, арабські держави, зацікавлені

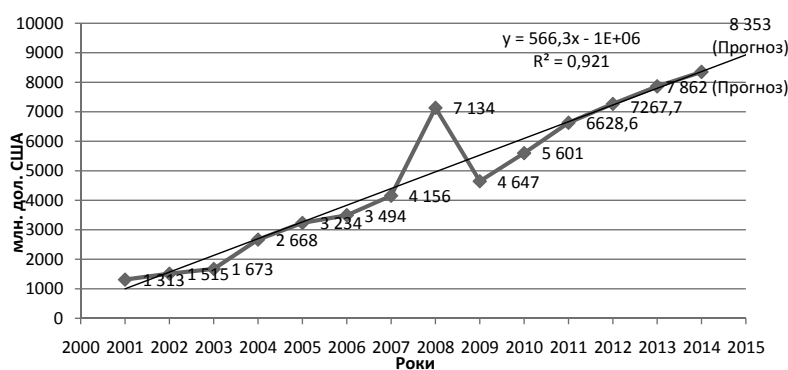

Рис. 1. Динаміка українського експорту в торгівлі з державами Близького Сходу. Складено автором за матеріалами: [9].

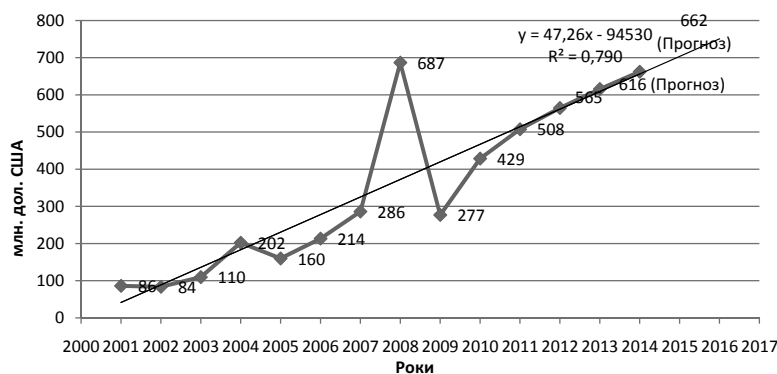

Рис. 2. Динаміка українського імпорту з держав Близького Сходу. Складено автором за матеріалами: [9].

в диверсифікації джерел отримання сільськогосподарської продукції, маючи хронічний недолік її власного виробництва, тим не менш, не виявили зацікавленості в інвестуванні українського сільського господарства.

Серед найбільш перспективних напрямків співпраці з країнами Близького Сходу в економічній сфері, що реалізуються Україною, — це енергетика, нафтовидобуток, нафтопереробка, хімічна промисловість, АПК, ВТС, будівництво, машинобудування, суднобудування, авіабудування, використання космосу в мирних цілях, а також культурно-гуманітарне співробітництво [5].

Таким чином, за результатами дослідження економічного співробітництва України з державами Близького Сходу, можна зробити висновок про те, що на сучасному етапі розвитку взаємовідносин першочергового значення набуває завдання опрацювання найбільш перспективної і сучасної форми економічного і науково-технічного співробітництва. Це може бути, в першу чергу, робота міжурядової спільної комісії з питань торгово-економічного і науково-технічного співробітництва, розробка

довгострокової програми співпраці, більш активна участь національних виробників, у роботі тих міжнародних виставках, бізнес-форумах, які відіграють особливо важливу роль в економічному розвитку Близького і Середнього Сходу, з метою освоєння ринків близькосхідних країн.

Враховуючи викладене вище, для збереження і зміцнення економічних позицій України необхідно докласти серйозних зусиль до зміни структури експорту товарів і послуг на ринках Близького Сходу, переорієнтовуючись на високотехнологічну продукцію і нарощуючи експорт науково-технічних, інжинірингових, інформаційних, освітніх та інших послуг. Перспективними в цьому відношенні є продукція космічної, авіаційної галузей, продукції машинобудування, суднобудівної галузі. Також необхідно навчитись ефективно використовувати можливості зон вільної торгівлі, преференційних режимів індустриальних зон, посередницьких можливостей і потенціалу окремих впливових арабських країн для просування і закріплення на ринках інших країн, а також перспективних форм просування навіть традиційних для України товарів.

Література

1. Гасім С. Торговельно-економічне співробітництво України та Африки : неприхований потенціал та шляхи підвищення ефективності / С. Гасім // Вісник Донецького національного університету. Сер. В : Економіка і право. — Вип. 1. — 2009. — С. 65–69.
2. Кочубей Ю. М. Геополітичне значення регіону Близького і Середнього Сходу в контексті національних інтересів України / Ю. М. Кочубей // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Випуск 8 : Зовнішня політика та дипломатія : витоки, традиції, новації ; за заг. ред. Б. І. Гуменюка, Л. С. Тупчієнка, В. Г. Ціватого. — К., 2003. — С. 270–278.
3. Московкин В. М. Предпосылки для активизации арабо-украинских внешнеэкономических связей и меры по их реализации / В. М. Московкин, Бригит Юсеф // Актуальні проблеми міжнародних відносин : Збірник наукових праць. Вип. 53. — Ч. 2. — К., 2005. — С. 211–215.
4. Московкин В. М. Методологические основы глобальной конкурентоспособности (на примере стран MENA и Украины) / В. М. Московкин, Юсеф М. М. Бригит // Бизнес — Информ, 2006. — № 6. — С. 10–19.
5. Серов Д. И. Юг Украины и Ближний Восток : состояние и перспективы экономического сотрудничества (на примере Одесской области) / Д. И. Серов // Стратегические приоритеты. — № 74 (5), 2007. — С. 136–144.
6. Скороход Ю. С. Україна і арабські країни : здобутки і проблеми співробітництва / Ю. С. Скороход // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Випуск 8 : Зовнішня політика та дипломатія : витоки, традиції, новації / За заг. ред. Б. І. Гуменюка, Л. С. Тупчієнка, В. Г. Ціватого. — К., 2003. — С. 312–317.
7. Швед В. О. Близькосхідна політика України у контексті сучасного геополітичного протистояння на Близькому Сході [Електронний ресурс] / В. О. Швед // Україна : Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки 2004. — Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/book/2004_html/013.htm#a1.
8. Al-Atrash H., Intra — Arab-trade : Is it too little? / Al-Atrash H., Yousef T. // IMF working paper. — 2000. — № 10.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.